

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 39.

Lördagen den 27 September

1873.

Den absoluta radikalismens program.

De ord vi satt öfver några följande sidor skola kanske förvåna mer än en af våra läsare. Gifves det öfver hufvud ett radikalt parti, och har detta parti ett program? Har det i vårt lugna land uppstått någon plötslig hänförelse för det monarkiska statskicket utbyte mot det republikanska, eller för hvad som vårt lands högsta personlighet för icke länge sedan så betecknande kallade »spansk frihet»? Eller fins det öfver hufvud taget i riket någon ifver för s. k. radikala reformer, införande af den personliga rösträtten, afskaffande af adelsväsende, ordnar och andra inrättningar, hvilka företrädesvis karakterisera konungadömet? Eller har rörelsen mot statskyrkan antagit någon ovanligare liflighet? Vill man tillsluta kyrkorna och afskaffa prestlönerna, eller ifrågasätter man ens med något större eftertryck att afskaffa biskopsembetena? Intet af allt detta är händelsen: stämningen i landet är lugnare än vi någonsin kunna erinra oss den; de nyliberala föreningarna och »Sällskapet för Folkets väl», som för ett par år sedan försökte att göra ett visst buller, äro så djupt insomnade att knappast domsbasunen synes kunna väcka dem till lif, och om några landsortstidningar någon enda gång berätta oss om ett folkmöte, så har det varit någon blodlös gengångare af döda släkten, som icke ens bör kunna skrämma ett oskyldigt barn. Hvem vårt land har att tacka för denna märkvärdiga

frihet från det politiska skrålet, antingen de rika skördarne och de gynnsamma handelskonjunkturerna, hvilka gifvit en lönande sysselsättning åt en stor del oroliga hufvuden, eller landtmannapartiet vid våra riksdagar, för hvilket den teoretiska radikalismen är en afsky och en styggelse, eller kanske folkets eget sunda vett, som funnit att det icke är på det sättet samhället går framåt i hyfsning, lycka och politisk frihet, skola vi icke försöka afgöra: det är möjligt och till och med sannolikt att alla dessa anledningar hafva samverkat till detta djupa politiska lugn, hvilket lyckligtvis alldeles icke är det samma som stillastående.

»Den absoluta radikalismens program» är något helt annat; det är titeln på en helt liten skrift, som för ett år sedan eller något mera utkom i Malmö, författad af E. Frisendahl, fil. dr, och just nyss utgifven i en mycket tillökt upplaga. De välvilliga yttranden öfver den samma som varit synliga i en eller annan landsortstidning gifva oss anledning till den föreställningen att denna skrift utöfvat, eller kan komma att utöfva, ett visst inflytande på tänkesätten, och som ämnet ingalunda är oviktigt, hafva vi icke velat undandraga oss att enligt derom framställda önsknningar uttala våra åsigt i ämnet.

»Hvad statsläran framställer under form af en undervisande afhandling om samhället, sådant det borde vara, det brukar visser-

ligen i programmet formuleras såsom satser, hvilkas förvecklingar man söker genomdrifva, men afsigten med framställningen af det ämne som här angifves på titelbladet är alldeles icke att göra ett spliternytt program till lösen för någon partibildning. Meningen är endast att söka utreda, till hvilken slutlig samhällslära de moderna, hvarandra hastigt efterträdande och för hvarje nytt tidskifte allt radikalare reformsträfvandena kunna komma att leda, om de grundas på en viss, redan för handen varande och känd, och så att säga radikal verldsåskådning, som för hvarje dag vinner nya anhängare och otvifvelaktigt äfven står i samband med de liberala sträfvandena i samhällets angelägenheter och med tiden torde komma att träda i ännu inuerligare förbindelse dermed.»

Sådant är uppslaget till det lilla arbetet hvarmed vi för en stund ämna sysselsätta oss. Tankegången är icke ny: mer än ett uppmärksamt och litet lättskrämmt sinne har blifvit bekymradt öfver den rörelse som föregår på andens område, och som väl står i ett mer eller mindre medvetet sammanhang med den moderna naturforskningen. Man föreställer sig att de nya åsigtorna om världens uppkomst, andens förhållande till materien o. s. v. i en snar framtid skola leda till hela samhällets omskapning, och enligt den gamla filosofiska metoden tänker man sig att den liberala rörelsen en gång måste komma till ett absolut slut, d. v. s. uppställa ett yttersta mål för samhällsförändringarna, vid hvilket all vidare rörelse skulle komma att afstanna. Det synes så som om man med en viss oro afvaktade bestämmandet af ett sådant framtidsmål, hvilket skrämmer mindre än sannolikheten att hvad som i dag yrkas endast är en förberedelse för hvad som skall yrkas i morgon eller om några år härefter. Det myckna och tröttande talet om vårt århundrades utomordentliga odling, och den efter vår tanke otillbörliga tonvigt som i allmänhet lägges på hvad som kallas framåt-skridande, måste hafva ingifvit vissa betänksamma lynnen den föreställningen att rörelsen framåt skulle tilltaga med fallande kroppars rörelsehastighet; farten skulle på detta sätt snart blifva svindlande och rycka allt bestående med sig. Bättre då att på förhand mäta afgrundens djup och fatta skarpt i sigte den punkt der rörelsen slut-

ligen skulle stadna, än att tänka sig bortryckt, med en ständigt påskyndad fallhastighet, mot en afgrund som icke har någon botten. Vi kunna förstå denna otålighet att erfara det slutliga målet för rörelsepartiets sträfvanden, äfven om vi icke kunna dela den. När man ser till baka på det förflutna tycker man sig finna att alla s. k. samhällsprogram, vare sig liberala, konservativa eller rent af reaktionära, äro uppsprungna i något särskildt sätt att betrakta världen, naturen och de yttre företeelserna, eller i hvad man med andra ord kallar en verldsåskådning. Det är icke svårt att finna ett sammanhang mellan den politiska konservatismen och de häfdvunna trossatserna; man vill af dessa företeelser äfven sluta till ett bestämdt samband mellan de nya åsigtorna om världens uppkomst, samt mensklighetens ställning i den samma, och de nya samhällslärorna; man fordrar därför att de partier som i ett eller annat afseende hylla frisinade åsichter skola på förhand säga ifrån, huru långt de vilja gå i alla de öfriga, och hvilka förändringar i det menskliga samhället skola blifva den slutliga följden af den moderna vetenskapens teorier; man vill med ett ord se hvad som kallas liberalismens absoluta samhällsideal.

Det är många satser i den moderna vetenskapens arbete hvilka icke kunna underlåta att gifva anstöt åt fromma sinnen, hvilkas uppfostran, lynne eller tankeriktning stält dem helt och hållet på den mosaiska skapelselärans ståndpunkt; i allt som aflägsnar sig från denna naturåskådning finna de frön till politiska eller sedliga omstörtningar. När man en gång vant sig att sätta sig i skapelsens medelpunkt och hänföra allt skapat till människan, förekommer det snart sagdt som en hädelse att höra vetenskapen tala om saker som icke äro uteslutande till för människans skull, eller att det i naturen finnes något annat lefvande än djuren och växterna, hvilka skulle hafva blifvit enkom skapade för människans berqvämlighet. Hvarje tvifvel om arternas sjelfständiga frambringande blifver snart sagdt ett helgerån, och när en stor naturforskare efter en lång lefnads sorgfälliga iakttagelser kommit till den föreställningen att det högsta organiska lifvet utvecklat sig ur några få, högst enkla grundformer, har man lagt honom till last att vilja beröfva människan hennes gudomliga ursprung och sätta henne

på samma linie med aporna, från hvilka man oriktigt antager att han skulle vilja låta henne härstamma. Derföre att naturforskningen sysselsätter sig endast med den sida af verlden som ensam är och ensam kan blifva föremål för hennes iakttagelser, har man börjat beskylla henne att vilja jaga anden ur verlden och följaktligen icke såsom föremål för människans vördnad och dyrkan kvarlemnna något annat föremål än materien, någon annan lag eller band än köttets, och man väntar nu i häpen förbidan på det allmänna program som måste blifva det följdriktiga uttrycket af hvad man kallar den moderna materialistiska verldsåskådningen.

Har då ingen föregående tid varit rörlig såsom vår, och är det endast det nu levande slägtet som varit hotadt af »framskridandets» vådor? Vi hafva i dessa blad mer än en gång uttalat den öfvertygelsen att tidens framsteg i bildning och uppfinningar, öfver hvilka vårt århundrade så högljudt och så onödigt skryter, icke äro att jemföra med dem som förgångna släkten gjort för årtusenden sedan, och som nu till den grad ingått i vårt väsende, att vi icke märka det oändliga arbete som måste hafva fordrats för att bringa dem till stånd. Det vore hög tid för vårt upplysta tidevarf, eller för dem som bullersammast föra dess talan, att något stäffa sin ordrika beundran för de uppfinningar till hvilka de sjelfva ganska litet bidragit. Hvilken af våra tiders mångbepriade uppfinningar, maskiner, jernvägar eller telegrafer går upp emot dem som först hjälpte människan att framkalla elden och bruka den för sina ändamål, och hvilket snille förutsätter icke upptäckten af decimalsystemet, hvarpå likväl alla någorlunda civiliserade språks talbeteckningar äro grundade? Hvilken af våra tiders lärda upptäckter låter väl i storhet jemföra sig med den enkla konst som hvarje fem- eller sex-åring börjar att lära i folkskolan, konsten att läsa och skriva? Språkljudens sönderdelning i några få enkla beståndsdelar, och dessa ljuds beteckning med ett par tiotal af allmänt brukbara märken, har sin grund i en abstraktionsförmåga, långt större än den som erfordras för att framställa ett helt och mycket djupsinnigt filosofiskt system.

Förgångna generationer hafva icke tänkt mindre än den nu levande, ehuru de talat och i synnerhet skrivit ojemförligt mindre.

Om de djupa brytningarna i tänkesätten, och de brinnande bekymren öfver nymodiga föreställningar, hvilka utan tvifvel måste hafva upprört forna tiders folk, har historien föga eller intet att berätta oss. Kunde vi derom erfara något mer, skulle vi säkert finna att förskräckelsen för det ohejdade framåtskridandet, de nya tankeriktningarna och de samhälleliga ombildningarna, om hvilka man icke kan förutse hvar de skola stanna, alltid varit ungefärligen den samma.

Se vi rätt noga på saken, så äro derföre också förändringarna, ehuru stora de må förefalla den som bevitnar dem, oändligt små i jemförelse med det som ständigt blir sig lika. Om någon tror att en omstörtning i människornas sätt att känna och tänka i afseende på hennes viktigaste intressen skulle kunna inträffa i följd af en vetenskaplig upptäckt, så borde det väl hafva skett i det ögonblick då människan fick erfara att hon icke längre, såsom hon föreställt sig, satt i verldsrymdens medelpunkt, och att sol och måne hade äfven annat att göra än att indela hennes dygn och att lysa för hennes räkning. Och likväl hafva vi sett att tänkesätten ganska lätt försonade sig med den nya föreställningen; hvarje folkskolebarn vet nu att jorden går omkring solen och icke tvärt om, utan att denna kunskap ett enda grand rubbat vårt folks tro och förtröstan på en helig och allvis försyn.

Om vi särskildt vända vår uppmärksamhet på samhället och hvad som hörer till dess utveckling, skola vi utan svårighet finna, att de sociala framsteg af hvilka vår egen generation så mycket berömmar sig knappast kunna i betydelse jemföras med den enda revolution som erkände giltigheten för människornas uppförande af en allmän regel, hvilken står utom och öfver de makt-egandes personliga godtycke. Upptäckten af lagens begrepp kan på detta område väl jemföras med upptäckten af skrifkonsten, men båda hafva det gemensamt att de icke skett på en gång utan endast genom långa tiders arbete blifvit upparbetade till fullkomlighet. Det är derföre ett stort misstag, när man föreställer sig att vår tid står i politiskt fulländning så oändligt högt öfver hvarje föregående, att all jemförelse nästan skulle vara utesluten. Ingen må tro att den beryktade förklaringen om människans rättigheter var ett verk af några morgontimmars parlamentariska arbete den 4 au-

gusti 1789; tvärt om kan det på visst sätt sägas att hela det föregående århundradets skriftställare derpå arbetat, om man icke till och med vill medgifva att förarbetena gå till baka till sjelfva begynnelseerna af politisk litteratur. När vi se till baka till fornerlden, möta oss enskilda herskaregestalter, hvilka liksom bergstoppar höja sig öfver de stora massorna; vi se icke de trappsteg som förenade dalar och höjder, eller de många banden, med hvilka redan då folkviljan fjettrade egenviljan hos despoterna, och om vi helt plötsligt kunde sätta oss till baka i förflutna samhällstillstånd, skulle vi säkert, när vi lärt oss att till dess rätta värde uppskatta skilnaden i formerna, finna att skilnaden i sak är mindre än vi hade föreställt oss. Frankrike har inom ett århundrade genomgått tio eller tolf halsbrytande revolutioner: dess styrelsesätt har vexlat mellan oinskränkt monarki och demokratisk republik, militärdiktatur, inskränkt monarki, ännu mer inskränkt monarki, social republik, kejserlig diktatur och ett tillstånd af ett slags förklädd monarki under republikanska former. Några af dessa förändringar, och just de hastigaste vexlingarna mellan de till utseendet mest motsatta regeringssystemen, hafva gått för sig nästan lika hastigt som man ombyter kläder. Men med allt detta är samhällets väsende och folkets grundlynne i det närmaste det samma som alltid; partiväsendet och begäret att förtrycka äro de samma, fastän de förtryckande och de förtryckta allt emellanåt ombytt roller.

Om vi vända blicken till våra egna samhällsförhållanden, så möta oss liknande företeelser, om också lyckligtvis ytterlinierna icke äro så skarpa eller färgerna så bjerta. Nyss efter 1866 års representationsförändring var det icke ovanligt att höra talas om det »nya statsskicket», liksom om hela statens väsende dermed blifvit förändradt. Men hör nu mera knappast detta uttryck nämnas, och om det ännu då och då talas om »det nya riksdagsskicket», så har man likväl småningom hunnit erfaras, att den gamla ständsriksdagen och de nya kamrarna hvarken till sammansättning, tänkesätt eller intressen äro så skiljaktiga som antagandet af en alldeles ny grundlag skulle gifva anledning att förmoda. Fastän icke vidare något klassvälde erkännes i lagen, är det ännu ett långt stycke till det poli-

tiska genomförandet af »personlighetsprincipen», hvilken för ett trettiootal af år sedan gjorde så mycket väsende af sig, och det kan vara mycken fråga om, huru vida tillämpningen af samma princip efter nya trettio år är mycket mera framskriden än nu. Se vi till förhållandena i Nordamerikas förenta stater, är vårt tvifvel åt minstone befogadt: vi finna der den största möjliga liberalitet i grundsatserna, men i tillämpningen ett klassväldeförtryck, som väl kan mäta sig med det förtryck de privilegierade stånden utöfva i några af de europeiska samhällena. Hvem tror väl nu mera att unionsregeringen är ett troget uttryck af hela folkets samfälda vilja? Sjelfva den rent borgerliga lagstiftningen, ja äfven brottmålsagskipningen, tar allt jemt intryck af ett klassvälde, det sämsta af alla, nemligen rikedomens, hvilket är allt annat än fördelaktigt för rättvisan.

Af det här anförda kunna vi se huru litet formerna hafva att betyda. Man kan göra om lagar och författningar från början till slut, utan att samhället derigenom särdeles förändras. Det har i alla tider funnits doktrinärer, som förmenat sig kunna omskapa menskligheten genom storartade system, men om vi framsör våra förfäder hafva att berömma oss af något framsteg i politiskt vett, så måste det vara af vår erfarenhet om systemens ofruktbarhet i fråga om verkliga samhällsförbättringar. Det finnes doktrinärer af alla öfvertygelser, reaktionära, konservativa, liberala och radikala; hvarje parti har sin »verldsåskådning», hvilken det sträfvar att göra gällande, sitt ideal, som det försöker att realisera. Men dessa tankebegrepp tillhöra det förflutna vida mer än det kommande; de äro snarare att anse såsom landkartor öfver andliga områden, som blifvit af odlingen genomströfvade och utforskade, än såsom bygnadsritningar till nya samhällsdaningar, hvilka skola i framtiden uppföras.

Vi måste derföre på det allvarligaste tillbakavisa det anspråk som af författaren till den »absoluta radikalismens program», liksom af åtskilliga andra skriftställare, blifvit uppställt, att de som tro på en samhällets fortgående utveckling skola i ett något slags politiskt slutpåstående sammanfatta allt hvad de af framtiden vänta eller hoppas. Med lika bestämt ogillande måste vi möta sådana skriftställares företag att

uppställa en mängd satser, som äro antingen fullt eröfrade resultat af tidens vetenskapliga arbete eller blotta förutsättningar, hvilka forskningen tills vidare antagit, och af dessa nakna satser draga alldeles godtyckliga slutledningar i afseende på förmenta politiska följderna. Det är dock sålunda man gått till väga. Derföre att naturforskningen mer och mer kommit till föreställningen om materiens evighet, har man uppgjort ett slags politiskt program för alla dem som dela denna naturräskådning, enligt hvilket man vill låta dem förneka icke blott andens sjelfständighet och evighet utan äfven giltigheten af alla sedliga lagar. Detta sätt att gå till väga grundar sig, såsom det synes, på en lika fullständig obekantskap med forskningens intressen och anspråk som med den historiska verkligheten. Först när man sett att samtliga kemister, fysiologer, matematiker och naturforskare, hvilka hysa de ofvannämnda föreställningarna om materiens evighet, kraftens inneboende i materien, arternas föränderlighet o. s. v., äro mindre sedliga människor, mindre goda medborgare, mindre laglydiga och samvetsgranna i alla lifvets förättningar än de som sväfvat högt i den hyperidealistiska verldsåskådningens rymder, kan det vara tid att inlåta sig på så beskaffade undersökningar.

Vi egnade för tid sedan några betraktelser åt den store engelska tänkaren John Stuart Mill's bekanta arbete om friheten: vi trodde oss då finna att de inskränkningar som af lagstiftningen sättas för människans rätt att handla efter hennes samvete äro obetydliga i jämförelse med dem som uppbyggas af det allmänna tänkesättet, samt att människorna härigenom endast hindras från att komma till det sätt att lefva, handla eller tänka som för dem enskildt och för hela samhället vore det mest fördelaktiga. Den nämnda britiska filosofen höll derföre så strängt på en fullständig tanke- och yttrandefrihet; han fordrade derföre så beslutsamt att alla hederliga öfvertygelser, så mycket de än kunde stöta det häfdvunna tänkesättet, skulle hafva full rätt att göra sig gällande på diskussionens väg, efter som ingen kunde veta om de icke innehölle nyttiga tankefrön, hvilka till människornas skada kunde blifva tillintetgjorda, om sjelfva åsigtterna på ett våldsamt sätt undertrycktes. Men det är något helt

annat att hylla en sådan frihet på teoriernas område än att uppgifva samhället till ett praktiskt försöksfält för opröfvade förslag, och deri visar sig i synnerhet skillnaden mellan de politiska agitationerna i England och i Frankrike. Så snart öster om Kanalen ett parti fått färdigt ett system eller ett program, om hvars ofelbarhet det vanligen icke har någon svårighet att öfvertyga sig, sträfvar det genast att med alla lofliga och olofliga medel tvinga det på hela det öfriga samhället; det fins ingen aktning för dem som tänka annorlunda, och så länge man är vid makten, vill man njuta den så fullständigt som möjligt, väl vetande att det undertryckta partiet i hemlighet bereder sig på att i sin ordning blifva enväldsherskare. Derföre är det också klart att de som sitta vid makten måste göra allt hvad de kunna för att hindra sådana öfvertygelser från att uppstå, hvilka kunna blifva missgynnande för deras egen maktställning, och man lagstiftar derföre snart sagdt lika mycket för tänkesätt som för handlingar. Det britiska reformlynnnet är väsentligen annorlunda beskaffadt, och derföre kan lagen der också tillåta de mest samhällsfientliga åsichter att fritt yttra sig, nemligen så länge de icke öfvergå i handling. Också hafva de af våra landsmän som haft tillfälle att i de stora engelska städerna bevitna demonstrationer af charitister eller andra samhällsfientliga sekter icke kunnat undgå att förvåna sig öfver den fullständiga aktning för samhällsordningen som under dessa meningsyttringar blifvit ådagalagd, och öfver det märkvärdiga lugn hvarmed de blifvit emottagna af dem som haft sig uppdraget att upprätthålla lagens majestät.

Vi behöfva vid detta tillfälle icke utsäga åt hvilketdera sättet vi för vår egen del gifva företrädet, och en sådan förklaring är lyckligtvis så mycket mera onödig, som det strider mot vårt folks lugna och laglydiga lynne att göra gatrevolutioner. De mest genomgripande samhällsförändringar som under mer än ett århundrade hos oss blifvit utförda skedde utan att en droppe blod spildes, och den ombildning af vårt riksdagsväsende som senast egde rum kunde verkställas utan att det allmänna lugnet för ett ögonblick stördes. Den erfarenhet som sålunda blifvit förvärfvad berättigar till den vissa förhoppningen att

alla sådana större eller mindre förändringar i vårt statsskick hvilka omständigheterna i framtiden kunna göra nödvändiga äfven skola låta sig verkställas på samma lugna och fredliga sätt. Långt ifrån att vi i politiskt afseende skulle hafva skäl att afundas andra, kunna de flesta öfriga samhällen af oss taga exemplet för en lycklig och regelbunden samhällsutveckling.

De skriftställare som sätta den största politiska visheten i uppställandet af stora och vidt gående samhällsprogram mena att den offentliga pressen, i stället för att diskutera en mängd kustaka samhällsfrågor i afseende på lagskipning, försvarsväsende, undervisningsanstalter, fattigvård, kommunikationer o. s. v., borde framför allt arbeta på att tillvägabringa en fullt enig öfvertygelse om hvad som är mensklighetens högsta bestämmelse och, först sedan denna enhälliga öfvertygelse blifvit vunnen, skrida till det stora programmets genomförande i de enskilda punkterna. Vi befara att en sådan enformighet i åsichter aldrig låter sig tillvägabringas, men om den äfven vore

tänkbar, se vi icke hvilken vinst den skulle medföra för mensklighetens lycka. Samhället är ingen filosofisk konstruktion: det har allt jemt utvecklat sig utur ett förflutet, och det skall för framtiden utveckla sig på samma sätt. Det lönar sig därför ganska litet att grubla öfver den slutliga formen för dess inrättning, lika litet som det är värdt att anställa beräkningar öfver tiden för människoslågtets slutliga undergång. Bättre alltså än att drömma om ett tusenårigt rike af ostörd lycksalighet, är att hvar och en i sin mon anspråkslöst arbetar på utvidgandet af gränserna för människornas vetande, sedlighet och lycka, ty dessa tre saker äro ömsesidigt hvarandras ändamål och medel. Sker detta redligt, behöfver ingen skrämman sig för den s. k. materialismen; den har sitt uppdrag att utföra för det menskliga hushållet, men som människan lever icke allenast af bröd, skall den aldrig blifva enväldig eller förmå undertrycka andra tankerikningar och andra sträfvanden, hvilka äro lika berättigade och lika nödvändiga för det helas väl.

En ny karakteristik af Napoleon III.

III.

Lugnet och sjelfförsakelsen voro emellertid icke de egenskaper som utmärkte Napoleon I:s brorson. Då upproret i Polen utbrast om våren 1863, hördes från alla håll i Frankrike, liksom 1831, uttryck af de lifligaste sympatier och de varmaste välönskningar för det förtryckta folket; ytterligheterna af de mot hvarandra fientliga politiska partierna sammanfölo med hvarandra, fastän motiven voro stridiga: det radikala bestämdes af hat mot Ryssland, de klerikala af sina sympatier för polackarnes katolska tro. Hvad som gjorde den förra revolutionen vanmäktig var den nära föreningen mellan de tre östra makterna, men i detta ögonblick rådde den största köld mellan Österrike och Ryssland, och minustern greve Rechberg gjorde sig ett nöje af att reta ryssarne genom att lemna den galiziska gränsen öppen för de polska insurgenterna. Å sin sida hade franska regeringen, allt sedan dess italienska politik börjat gå i presterlig riktning, åter knutit vänliga förbindelser med Österrike; man

till och med hoppades i Paris att den stora restaurationen af konungariket Polen skulle kunna tillvägabringas med tillhjälp af Österrike och med något understöd af England, om också blott moraliskt. Napoleon måste ännu en gång hafva haft en orubblig tillförsigt till styrkan af sina diplomatiska kombinationer, för att kunna tro att de i och för sig, utan understöd af vapenmakt, skulle vara nog till att skrämman och kufva hans motståndare; men han skulle å nyo på ett bittert sätt blifva bedragen i sina förhoppningar. Preussen, som för icke länge sedan blifvit stäldt under greve Bismarcks energiska ledning, fattade utan tvekan sitt beslut och förenade sig med Ryssland för att quäfva revolten. Det behöfdes ingenting vidare för att betaga Österrike all lust att blanda sig i Polens affärer, och hvad England beträffar, var man der icke fallen för att gifva polackarne något mer än ett och annat vänligt ord. Frankrikes intervention hade således inga andra följder än en bister note från furst Gortschakow, en större intimitet

mellan Ryssland och Preussen, och naturligtvis ett djupt missnöje med Österrike, på hvilket Napoleon kastade skulden för sin diplomatiska missräkning. Mindre för att på något sätt förringa än för att helt och hållet dölja den skymf han lidit, förklarade fransmännens kejsare i sitt trontal den 5 november 1863, att 1815 års traktater i verkligheten voro sönderslitna, och att han följaktligen var betänkt på att sammankalla en ny europeisk kongress för att reglera alla de då sväfvande frågorna. Men detta gaf endast anledning till en ny förödmjukelse. Preussen, som likväl nästan var hans fiende, var den enda makt som någorlunda vänligt svarade på inbjudningen; England, hans stora allierade från 1854, mötte den med ett bestämdt afslag, som knappast var höfligt till formen. Frankrikes politiska isolering var fullständig.

Tio dagar efter detta trontal inträffade en oväntad händelse, som plötsligt öppnade en ny horisont för det franska kejsarriket: konung Fredrik VII af Danmark dog, och den slesvig-holsteinska frågan blef på en gång brännande.

Man vet med hvilken bullrande häftighet den allmänna meningen i Tyskland fordrade att hertigdömena skulle skiljas ifrån Danmark och tillfalla hertigen af Augustenburg, i öppen strid mot Londonprotokollet, genom hvilket på sin tid de fem stormakterna hade erkänt prins Christian såsom arftigare så väl till Danmark som till hertigdömena. Bismarck satte sig bestämdt emot folkmeningen, förklarade att han ville förblifva protokollet trogen, och inskränkte sig till att för hertigdömena af Christian fordra de konstitutionella rättigheter hvilka Danmark 1851 hade lofvat dem, men som det, under än den ena, än den andra förevändningen alltid hade undandragit sig att bevilja dem. Österrike var i detta afseende alldeles ense med Preussen, och då Christian framhårdade i sin vägran, förklarade båda makterna Danmark krig. England visade sig mycket missnöjdt dermed, men det hade föga att i grundsatzen invända mot de båda tyska makternas handlingssätt, ty dess egen konstitutionella minister hade förut erkänt de förbindelser som Danmark hade åtagit sig i afseende på hertigdömena. Ryssland sökte komma Danmark till hjälp, utan att likväl kompromettera sin ställning till Preussen. Hvad

kejsar Napoleon beträffar, uppförde han sig på ett helt annat sätt; denna gång var det England som sökte drifva honom till handling, men han vägrade med en köld, liknande den hvarmed England året förut hade bemött hans framställning i den polska frågan; han förklarade att Londonprotokollet var dödt och förgätet, och att man borde lemna inbyggarna i Slesvig-Holstein full frihet att sjelfva ordna sina angelägenheter. Oaktadt Preussens öfvergrepp 1849 och den halft fientliga hållning samma makt 1863 intagit mot Frankrike, kan man säga att han derigenom betäckte de preussiska krigsplanerna mot hvarje europeisk intervention. Det fins nu icke längre något tvifvel om arten af hans bevekelsegrunder: sedan tretton år hade han försökt att komma i underhandling med Preussen i afseende på Belgien och Rhenprovinserna, men denna macts försigtiga och tillbakadragna hållning hade oupphörligt korsat hans planer. Nu uppträdde Preussen på skådeplatsen och kastade sig i ett krigiskt företag, som nödvändigt måste medföra ständigt ökade faror, och gifva honom tusen tillfällen att befordra den ombildning af Europa som låg uti de napoleoniska idéerna. Långt derföre ifrån att hejda Preussen på den beträdda vägen, måste han uppmuntra det, låta det inveckla sig i svårigheter, hvilka med hvarje dag måste blifva mer och mer betänkliga, och sedan, när dess motståndskraft var uttömd, i det rätta ögonblicket underkasta det Frankrikes godtfinnande. Den jäsning som rådde i hela Tyskland var ytterligare gynnsam för dessa planer: det blef med hvarje dag allt omöjligare att upprätthålla den gamla tyska bundsförfattningen; hela Tyskland tycktes för iakttagaren i Tuilerierna frivilligt inträtta sig efter hans planer. Under sådana omständigheter kunde han icke gå in på att de öfriga stormakterna sökte utjemna de föreliggande förvecklingarna.

Han lyckades också att förhindra detta, och det var Danmark som derpå blef först lidande. Efter att hafva gifvit anledning till kriget genom sin vägran att uppfylla sina konstitutionella löften mot Slesvig-Holstein, måste det köpa sig fred genom hertigdömenas fullständiga afträdande till Österrike och Preussen. Napoleon bemödade sig att för alla händelser bevara sin handlingsfrihet, och han sökte förskaffa sig

understöd hos andra europeiska makter; han öfvergaf sin klerikala politik och afslöt med Italien det bekanta septemberfördraget, som var bygd på Cavour's sista propositioner, nemligen att Italien skulle afstå från staden Rom och kejsaren deremot hemkalla den franska garnisonen. Det goda förståndet mellan honom och Italien var sålunda återställt; påfven och presterskapet blefvo ursinniga, men under de nya förhållanden som hade inträdt i Europa var Italiens militära makt — vi skola snart se hvarföre — viktigare för Napoleon än påfvens välsignelse eller förbannelse.

De fördelar Napoleon ville skörda i Tyskland hade han beräknat att vinna aldeles utan svärdsdrag. Denna förhoppning ensam dref honom framåt, ty expeditionen till Mexico omöjliggjorde för ögonblicket för honom hvarje annat krigiskt företag. I trots af det ofantliga intresse som England hade uti den nordamerikanska republikens försvagande och upplösning, hade dess regering enständigt vägrat att lyssna till Napoleons förnyade uppmaningar till att intervensera uti det amerikanska kriget. Ensam kunde Napoleon ingen del ting uträtta; han måste inskränka sig till tysta välönskuningar för sydstaternas framgång; han skickade den ena armékåren efter den andra till Mexico, kastade den ena millionen efter den andra i det bottenlösa svalget, försvagade arméns kadror och tömde de franska arsenalerna, utan någon annan nytta än att mot slutet af 1864 se huru nordstaternas slutliga seger blef mer och mer sannolik, i följd hvaraf också franska arméns fördrivande ur Mexico i en nära framtid icke kunde vara tvifvelaktigt. Detta var för honom ett skäl mera att försöka, om han icke skulle kunna mildra bitterheten af detta nederlag genom någon lysande framgång i Europa.

I sjelfva verket syntes också händelserna i Tyskland 1865 lämpa sig efter en sådan önskan. Österrike och Preussen tvistade om besittningen af hertigdömena, och deras oenighet, som redan antagit en bitter karakter, underhölls och förgiftades af det intresse som de tyska mellanstaterna hyste för hertigen af Augustenburg. Hvilken chance kunde vara mera gynnsam för en utvidgning af Frankrikes område än ett efter all sannolikhet långt och blodigt krig i hjertat af Tyskland? Under sådana för-

hållanden ansåg sig Napoleon med rätta böra vid stridens början hålla sig strängt till baka, under det att han likväl i hemlighet uppeggade hvardera af de stridande makterna, lät hvardera af dem enskildt förstå att de hade att påräkna hans sympatier, men bevarade sig sjelf full frihet att handla såsom omständigheterna kunde föranleda. Han fortsatte ett helt år igenom med en sällsynt skicklighet och en ännu sällsyntare dubbelhet denna politik. Liksom hvarje annan fransman trodde han att den österrikiska armén var mycket öfverlägsen det preussiska. Han bemödade sig derföre af alla krafter att sporra Preussen, och utan att i Biarritz med Bismarck ingå så bestämda aftal som dem hvilka egt rum med Cavour i Plombières, lät han den preussiska statsmannen förstå att Frankrikes neutralitet skulle blifva gynnande för Preussen. Men han gick ännu längre: för att såsom han trodde åstadkomma en viss jemvigt mellan Preussens och Österrikes krafter gaf han ganska uttryckligt sitt bifall till ett preussiskt-italienskt förbund, hvarigenom Venetien skulle ryckas ifrån Österrike och en stor del af den österrikiska armén sysselsättas på detta håll. Och när mr Thiers den 3 maj 1866 sökte varsko lagstiftande församlingen, i det han visade att de ansträngningar som Preussen gjorde för genomförandet af den tyska enheten inneburo de största faror för Frankrike samt, i kraft af 1815 års fördrag, yrkade att Frankrike skulle protestera mot denna enhet, svarade honom kejsaren, i det tal han ett par veckor senare höll uti Auxerre, med dessa energiska ord: »Jag afskyr dessa 1815 års fördrag, till hvilka man vill hänvisa oss.» Det var omöjligt att i dessa ord se något annat än ett offentligt uttalandt gillande af den preussiska politiken.

Men hvad hände å andra sidan? Man hade kunnat befara att kejsaren i sitt begär att bringa Europa i eld och lågor skulle oförsigtigt skjuta öfver målet. Förbindelsen mellan Preussen, Italien och Frankrike innebar i sjelfva verket för Österrike en så stor fara, att denna makt med allt sitt sjelfförtroende väl kunde hafva varit frestad att gifva vika och undvika striden; men Napoleon hade förutsett denna händelse. Under det att han i Auxerre öppet uttalade sig till fördel för Preussen förde han hemliga underhandlingar med Österrike.

Denna makt, som hade vida mera ondt i sinnet till Preussen än till Italien, började inse att hon i längden icke kunde bibehålla Venetien, men hon ville hvarken sälja eller bortbyta denna provins utan att hennes vapenära först fått upprättelse. Napoleon afslöt därför med Österrike den 9 juni ett hemligt fördrag, i kraft af hvilket kejsar Frans Josef efter en lyckligt utjämnad strid skulle till honom afstå Venetien men i stället erhålla Schlesien på Preussens bekostnad. Genom detta fördrag fick Österrike samma trygghet i afseende på Frankrikes tänkesätt som Preussen förut erhållit genom samtalen i Biarritz och talet i Auxerre, samt beslöt sig därför för kriget. Fem dagar efter detta hemliga fördrag, eller den 14 juni, framlade Österrike för riksdagen sådana förslag att de icke lemnade Preussen något val: denna makt öppnade striden.

Napoleon ansåg utgången för så gifven att han redan den 11 juni uti ett bref till sin minister hade offentligt tillkännagifvit sina afsigter. Dessa förslag gingo ut på att Österrike skulle afstå Venetien till Italien men bibehållas vid sin maktställning i Tyskland, nemligen för att underhålla afunden mellan de båda rivaliserande tyska makterna; att Preussens östra gräns skulle rektificeras genom afträddandet af Schlesien till Österrike; att det till Frankrike skulle afstå Rhenpreussen, men i utbyte erhålla hertigdömena och kanske Hannover eller Kurhessen; och att de öfriga tyska staterna skulle erhålla en bättre organisation, hvilket med andra ord innebar stiftandet af ett nytt, för Frankrike oskadligt Rhenförbund, sedan Preussen blifvit aflägsnadt från Rhenfoden. Om Frankrike uppnådde detta ändamål, skulle en inkorporation af venstra Rhenstranden och Belgien endast vara en bekvämlighetsfråga. Dessa med så stor skicklighet uppgjorda beräkningar syntes icke kunna slå fel i en enda punkt: sedan en gång de båda stridande makternas blod flutit på några slagfält, kunde väl ingen våga sätta sig emot medlarens måktiga ord.

Denna så väl spunna intrig hade emellertid ett fel, som var tillräckligt att bereda dess fullständiga misslyckande. Den var bygd på förutsättningen om preussiska arméns svaghet, och sju dagar efter fientligheternas början hade kanonerna vid Kö-

nigsgrätz talat inför Europa. En jernhand hade sönderrifvit den napoleoniska intrigväfnaden, hvars brustna trådar fladdrade för vinden. Det hade då varit rent vansinne att på det segrande Preussen ställa fordringarna af den 9 juni, så vida de icke understöddes med väpnad makt, och krigsministern förklarade kejsaren att han icke hade någon armé att skicka till gränsen. Slaget var förkrossande, men aldrig var en katastrof rättvisare eller bättre förtjenad. Hvem var det väl som ifrigare än Napoleon 1855, 1859 och 1865 hade tillrädt och hetsat Preussen att göra hvad det nu gjort? På samma sätt som efter italienska kriget hade Napoleon endast skördat hvad han utsått. Efter att här ännu en gång hafva verksamt bidragit till lösläppande af de nationella lidelsernas stormvind, kunde han icke förvåna sig öfver att strömmen hade genombrutit sina dammar, men han hade icke heller någon rätt att beklaga sig, om dess flöde hade bortspolat föremålen för hans käraste önsknin- gar. Om Preussen nu vägrade att afstå hvarje den minsta del af sitt område, hvilken rätt hade den som med Österrike ingått fördraget af den 9 juni nu mera att fordra något dylikt? I den fanatiska ifvern för upprätthållandet af sin dynasti hade han trots sig kunna tillåta sig hvilka konstgrepp eller hvilket bedrägeri som helst; nu då han var fångad i sitt eget nät; af hvem kunde han väl nu vänta understöd och eftergifter?

Från detta ögonblick var han en korsad man, åldrad i förtid genom sjukdomar, utan förtroende till sig sjelf. Hvem vet dock huru många af hans handlingar under de sista åren böra tillskrivas hans egen vilja, och huru många böra tillskrivas inflytandet af hans många olika rådgifvare? I alla händelser kan man säga, att ju våldsammare omstörtningen hade varit, desto envisare hakade han sig fast vid de planer som han sedan så lång tid uppgjort. Då han icke kunde diktera fred såsom högsta skiljedomare, hoppades han öfvertala Preussen till att medgifva utvidgningar af Frankrikes område. I Tuilerierna korsade planerna hvarandra. Drouyn de Lhuys ville att man skulle inskränka sig till att begära att de tyska provinserna på venstra Rhenstranden skulle upphöjas till en sjelfständig neutral stat; i ut-

byte skulle man kanske hafva gått in på att öfverlemna konungariket Sachsen åt Preussen. Rouher ville att man för ögonblicket skulle nöja sig med Landau och Saarlouis samt öfverlemna resten åt framtiden. Kejsarinnan förklarade med helt kastiliansk stolthet, att man borde fordra allt eller intet. Denna fullkomliga oförmåga att handla kontrasterade på ett sorgligt sätt mot anspåken och drömmarne om en storhet på Tysklands bekostnad. På Rouher's råd började man med att begära afträdandet af Rhenpfalz och Rhenhessen; sedan, då Bismarck förklarar att en sådan fordran var liktydig med ett krig, begärde man, på kejsarinnans enständiga yrkande, att Preussen skulle samtycka till annexationen af Luxembourg och lofva att för framtiden biträda Frankrike till att erhålla Belgien. Man vet huru grefve Bismarck, som med rätta hoppades att sinnena efter hand skulle lugna sig, samtyckte att taga dessa sist nämnda förslag i provisoriskt öfvervägande, och huru han drog ut på längden med underhandlingarna, utan att någonsin binda sig genom ett formligt uttalande. Det är väl möjligt att den preussiska ministern icke visade sig alldeles ovillig mot Luxembourgs införlifvande med Frankrike; det fins åtminstone personer som försäkrat det, dock utan att kunna återropa något formligt löfte. Vi veta icke huru dermed förhåller sig, men säkert är att Napoleon straxt derefter bemödade sig att erhålla samma löfte af Holland, samt att han, så snart det blef bekant, mötte den starkaste oppositionen från den nordtyska riksdagens och den preussiska regeringens sida. Man var allt jemt fullständigt ur stånd att göra krig, ty den franska soldaten, som ännu icke hade fått bakladdningsgevär, var djupt öfvertygad om tändnålsgevärens öfverlägsenhet. Man måste derföre, ehuru med raseri i hjertat, nöja sig med hvad de fem stormakterna öfverenskommit, nemligen att Luxembourg skulle utrymmas af den preussiska garnisonen och neutraliseras. Ett koncentreradt hat blef följden deraf i kejsarens hjerta: »grefve Bismarck har bedragit mig,» utropade han med gnistrande ögon; »men fransmännens kejsare kan icke låta bedraga sig». Men detta oaktadt vilja vi icke påstå att han blifvit sina första års öfvertygelser otrogen, att han någonsin allvarligt önskat ett krig med Preussen, eller att han ens

ett ögonblick tänkt derpå utan en viss beklämning i hjertat. Kort tid sedan öfverensstämmelse i afseende på Luxembourg blifvit uppnådd hörde v. Sybel honom yttra dessa ord: »Det är lyckligt att en hederlig utväg blifvit funnen; om vi nödgats bryta hade kriget blifvit förfärligt». Emellertid hade hans senaste missräkningar ansenligt försvagat hans beslut att undvika detta krig, och å andra sidan upptäckte han med hvar dag tydligare att Frankrikes inre ställning gjorde det oundvikligt. Allt hvad som blifvit bekant af hans brevexling under de sista åren med Rouher, De Moustier, Drouyn de Lhuys och flere talar oupphörligt om det ofantliga intryck som Preussens hastiga upphöjelse gjort i detta land. »Alla oppositionstidningarna», skref Rouher, »upprepa dagligen det förfärliga ordet af mr Thiers, att Frankrike nedsjunkit till en stat af tredje rangen». Sant är att till hvem man än vände sig i Paris vid denna tid, hörde man alldeles enahanda tänkesätt. De politiska männen ansågo att Tysklands nära förestående enhet för Frankrike utgjorde en fara, hvilken endast kunde besvärjas genom utvidgningar af dess område. Armén var otålig att hämnas Sadowa och bevisa preussarne att de icke voro de första soldater i världen; republikanerne tröttnade icke att förebrå kejsaren det bedröfliga fiasco han gjort med sina politiska beräkningar, presterskapet fortsatte sina anfall på den protestantiska chefen för det nya Tyskland, och bonapartisterna voro öfvertygade att endast en stor militärisk framgång kunde ått den kejsarliga dynastien återgifva dess fördunklade glans. Oaktadt all denna jäsnings i sinnena behöfde emellertid icke den kejsarliga regeringen frukta för någon lycklig folkresning, i fall hon framhårdade i sina fredsidéer. Så länge armén var henne trogen var det omöjligt för det revolutionära partiet att företaga något med utsigt på framgång, men det beständiga talet om Frankrikes förnedring var det farligaste gift för nationens lugn. Hvad betydde under sådana omständigheter att millioner små borgare och bönder ifrigt önskade bevarandet af freden? Dessa utgjorde den passiva, rörelselösa massan; den skrivande, talande och agiterande delen af nationen täflade, ehuru af motsatta bevekelsegrunder, inom sig att drifva regeringen till en krigisk politik. Man arbetade under hand på att

småningom sätta sig i ordning; en ny arméorganisation beslöts; man arbetade ifrigt på komplettering af krigsmaterielen, och på ganska kort tid tillverkades halfannan million chassepotgevär; men då ville olyckan att marskalk Niel dog, och general Le Bœuf, hvilken genom hofinflytanden upphöjdes till hans efterträdare, saknade tillräckliga kunskaper och personlig duglighet för att bringa reda och ordning i krigsdepartementets kolossala förvaltning. De diplomatiska arbetena blefvo icke heller försummade, och man försökte närma sig till Ryssland, men kejsar Alexander förblef sin vänskap för Preussen trogen, och det mordförsök som mot honom gjordes af en polack under hans besök i Paris 1867 var, lika litet som den sympati denna stads befolkning visade mördaren, egnad att öka hans tillgifvenhet för Frankrike.

En annan allierad, på hvilken Napoleon mycket räknade på grund af hans personliga känslor, var konung Viktor Emanuel. Frankrike hade väl i anledning af Garibaldi's nya expedition om hösten 1867 å nyo inkastat en garnison i Rom och derigenom stämt en stor del af nationen liksom regeringen fiendligt emot sig. Men det var liksom om skickelsen enkom beredde franska regeringen en utväg att hjälpa sig ur denna nöd: drottning Isabella, som med kejsarinnan Eugénie täflade i nit för den heliga kyrkan, hade med denna höga dame öfverenskommit att med spanska troppar ersätta den franska garnisonen i Rom, hvarigenom Frankrike skulle hafva kunnat dragit sig ur sin qvistiga belägenhet, utan att påfvens säkerhet skulle hafva blifvit blottställd. Så säger man åtminstone. Men om denna förhoppning någonsin fans i verkligheten, blef den icke af lång varaktighet. I det ögonblick Isabella befog sig på resa för att besöka det kejsarliga paret i Biarritz, utbrast i Spanien den revolution som kostade henne hennes krona; den franska garnisonen blef således kvar i Rom, hvilket i högsta grad invecklade ställningen mellan Frankrike och Italien. Napoleon var då endast så mycket mera tacksam att se sina framställningar vänligt upptagna af Österrike. Såsom vi erfarit af den nyligen offentliggjorda korrespondensen mellan greve v. Beust och hertigen af Gramont, hade de båda monarkerna allt ifrån deras möte i Salzburg om somma-

ren 1867 lagt grund till ett intimt förhållande, hvilket under de båda följande åren stärktes genom de båda kejsarnes personliga brefvexling, och å sin sida hade Beust och Gramont omständligt diskuterat frågorna om krig och fred, hvarunder Beust ständigt yrkade på att Frankrike, så vidt möjligt var, skulle söka krigsanledning i någon fråga som icke rörde Tyskland. Innet formelt fördrag hade blifvit afslutadt, men båda parternas öfverensstämmelse syntes otvifvelaktig.

Det är obehöfligt att i detalj omtala kejsardömets sista evolutioner på den inre politikens område. Statsbrist, missnöje och tilltagande oppositionslust visade sig på alla håll; men på samma gång hade en viss utsträckning i församlingsrätten och tryckfriheten gifvit rum för en verklig störtfod af radikala hetsigheter. För en krigspolitik i synnerhet kunde ingen ting vara förderfligare än den ökade publicitet som gafs åt diskussionerna i pressen eller kamrarna. När således Napoleon mot slutet af 1869 bestämde sig för en systemförändring i liberal riktning och ersatte Rouher med Ollivier, hvars parlamentariska tänkesätt voro kända, handlade han mindre under omständigheternas påtryckning än under inflytandet af en personlig fiendskap, som uppstått mellan Rouher och Schneider, lagstiftande församlingens president, hvilken senare hade förstätt att bringa sin motståndare på fall medelst en i stor skala anlagd hofintrig. Ollivier skapade då och bragte med stor ståt på skådeplatsen en konstitutionel och ansvarig ministère, men efter några få månader befann sig Rouher åter i besittning af sitt gamla inflytande, och Ollivier fick stundom timalts vänta i den kejsarliga antichambren, under det att Rouher med kejsareparet förberedde det nya plebiscitet, d. v. s. öfvergifvandet af det parlamentariska systemet och återvändandet till den demokratiska diktaturen. Slutligen inbragte plebiscitet åt kejsaren å nyo sju millioner röster, och de rena bonapartisternas seger var dermed betryggad. Hertigen af Gramont blef genast återkallad från Wien och satt i spetsen för utrikesministeriet, och några dagar derefter bragtes den hohenzollernska kandidaturen på lagstiftande församlingens dagordning.

Om jag är riktigt underrättad, säger Sybel, hade några af cheferna för den span-

ska revolutionen redan innan Isabellas tron omstörtades tänkt på en katolsk Hohenzollern såsom en möjlig konung för Spanien, och till och med i detta syfte hört sig före med hofvet i Düsseldorf. Redan då, men i synnerhet följande året, höjde sig i Frankrike talrika röster, hvilka anklagade grefve v. Bismarck såsom den der listigt föranledt Isabellas fall, äfven som den hohenzollerska kandidaturen, i intet annat ändamål än att inveckla Frankrike i ett äfventyrligt krig. För detta påstående finnes icke en skugga af bevis. Tvärt om hafva spaniorerna formligt förklaradt, att de aldrig underhandlat med det preussiska hofvet utan endast med fursten af Hohenzollern. I alla händelser hade det varit mycket lätt för hertigen af Gramont att tillintetgöra den preussiska ministerns planer, om han, i stället för att i denna fråga föra ett hotande språk från tribunen, hade i diplomatisk form bragt den inför stormakterna. För öfrigt skall aldrig någon opartisk domare medgifva att Bismarck, efter att 1867 hafva satt sig emot kriget i anledning af den ganska populära frågan om Luxembourg, skulle hafva kunnat tre år senare framkalla en krigsorsak, som i Tyskland var alldeles opopulär. Det synes tvärt om naturligt, att hertigen af Gramont, med grefve v. Beust's råd för ögonen, ifrigt tillgripit denna icke tyska fråga, för att deraf taga sig förevändning till en brytning. Han, Le Bœuf och Rouher satte sig ifrigt i verksamhet; de drogo med sig Ollivier, hvilken hittills varit en vän af Tyskland, och om natten mellan den 14 och 15 juli lyckades det, sannolikt med tillhjälp af kejsarinnans inflytelse, att slutligen vinna den vacklande och obeständiga kejsarens samtycke. Dagen derpå, den 15 juli, erfor Paris det ödesdigra beslutet.

Ända hittills hade den österrikiska regeringen icke ansett den spanska frågan lyckligt vald, men nu fick krigspartiet öfverhand äfven i Wien, och man lofvade understödja Frankrike med vapenmakt, så vidt det låte sig göra, samt att i början af september förklara Tyskland krig, så snart de nödiga rustningarna blifvit slutade. Men längre gick icke det goda förståndet; den formella traktaten, hvartill förslaget utarbetades i Paris, blef aldrig afslutad. Det är oss icke bekant, hvilken ställning Italien intog under detta skede af händel-

serna; man säger att ett betydande parti och deribland sjelfva konungen, var gynnsamt stämndt för en allians med Frankrike, men att detta parti af fruktan för oppositionen — så berättar åtminstone *L'Univers* — icke vågat tillstyrka alliansen annat än med vilkor att kejsaren skulle utrymma Rom, och att man på dennes vägran att göra det slutligen bestämde sig för Italiens neutralitet. Om denna version är riktig, kan man säga att den italienska frågan för kejsar Napoleon var lika olycksbringande i slutet af hans regering som den varit i början.

Frankrike kastade sig på detta sätt i århundradets blodigaste krig, utan att hafva gjort några förberedelser, utan någon bestämdt uppgjord plan, och fullkomligt lika värnlöst som det skulle hafva varit 1859, ehuru det var Frankrike som framkallat explosionen. Kejsaren var betryckt; han tillkännagaf i sin proklamation till franska folket att man gick till en hård strid; snart kommo de första motgångarne, som fullkomligt nedslogo hans mod, och han lät i en stum och dyster orörlighet slaget falla öfver sitt hufvud. Man kan icke annat än ännu en gång upprepa, att det var han sjelf som hade beredt den förfärliga katastrofen. Den var väl förtjent, äfven om man skulle medgifva att bevekelsegrunderna och ändamålet varit lofvärda, väl förtjent af krigsministern, som hade stora förråd öfver allt utom der de borde vara, väl förtjent af utrikesministern, hvilken brådstörtade utbrottet i stället för att draga ut med underhandlingarna till dess att allianser blifvit afslutade, men i synnerhet väl förtjent af sjelfva statsöfverhufvudet, som i grund misstog sig om den verkliga situationens fordringar.

I en tid då alla Europas nationer i följd af *la force des choses* sträfva efter enhet, oberoende och en sansad frihet, företog han sig att i försvagad ehuru förbättrad form reproducera det kejsardöme som hans store företrädare upprättat midt under stormarne af en förfärlig revolution och på spillrorna af det gamla feodalväsendet. Han som företog det var en klarsynt, insigtsfull och upplyst man, men han saknade just de egenskaper genom hvilka hans farbroder hade tillvägabragt Europas omskapning: kärleken till faran, det stormande modet, den säkra genomträngande blicken.

En outtröttlig teoretiker, som aldrig kunde komma ut ur en af sanning och villfarelse underbart sammansatt tankegång, hade han af sin farbroder icke ärft annat än det som beredde hans undergång, en fatalistisk hän- gifvenhet åt en uppgift som blifvit omöj- lig. Af naturen god och välvillig, hänför- des han icke dess mindre till alla fana- tiska människors fel: han blef, allt efter som omständigheterna fordrade, bedräglig och lögnaktig, våldsam och oförsonlig, utan att derigenom vinna det minsta i fasthet och skarpsinne. Måttlig i sina planer, efter- sträfvade han i början endast suprematet bland de södra folken af romaniskt ur- sprung, men sedan han en gång inkommit på

det sluttande planet, fördes han af en ödes- diger makt oemotståndligt längre och längre. Hvad som endast till hälften lyckats ho- nom i Italien försökte han 1864 att ut- föra i Tyskland, glömsk af det eftertryck hvarmed han fordom hade ogillat sin far- broders fullkomligt enahanda handlings- sätt, hvarigenom denne beredde sin slutliga undergång. Det var, såsom han sjelf for- dom en gång hade sagt, början till slutet. Förblindad i afseende på sin fiendes styrka, kastade han sina Turcos på Rhen; Tysk- lands mäktiga och kompakta kraft störtade både honom och den stolta bygnad som han hade uppfört.

Blick på pressen.

I *Fosterlandet* förekommer följande upp- sats i ett ämne som kan sägas stå på dag- ordningen, och vi återgifva den här så mycket hellre, som vi eljest hade beredt oss på att med det snaraste upptaga sam- ma fråga:

»Om löneförhöjning för embetsmän.

Såsom vi på ett annat ställe i vår tid- ning omtala, har K. M:t vidtagit åtgärder med syfte att åt rikets samtliga embets- och tjänstemän åstadkomma en förbättring af bestående lönevilkor, vare sig genom en fast löneförhöjning på ordinarie stat eller genom ett tillfälligt, efter nu varande pris- förhållanden lämpadt lönetillägg. Detta steg från regeringens sida kommer utan tvifvel att på många håll mottagas med mycket blandade känslor, och man kan vänta, att när saken en gång kommer före vid riksdagen, skola röster ingalunda sak- nas, som förorda att intet afseende må fästas vid regeringens måhet om landets tjänstemäns ekonomiska ställning. Från många håll och af olika anledningar har man nemligen så tidt och ofta hört upp- repas den gamla sagan om embetsmännens lysande vilkor och gynnade ställning, att det på många håll hardt nära blifvit en trosartikel, att ett af de allra vigtigaste moment i utvecklingen af landets välstånd skulle ligga deruti, att embetsmännens löner »divideras», och att dessa landets tjänare så mycket som möjligt ställas på förknapp- ning. De ultraliberala partimän som i

hvarje myndighet se ett samhällsöndt, och i hvarje statsutgift ett slöseri, hafva skick- ligt uppbesvurit den så populära och tal- lande penninge- och anslagsfrågan — för så vidt den rör embetsmännen — för att begagna den som en kähphäst, hvarpå man ridit spärr mot »byråkrati, embetsmanna- korruption och öfverflöd på tjenster». Vi höra ingalunda till dem som anse, att in- gen förenkling af administrationen är nödig, eller att icke en högst ojemn fördelning af tjänstemannalönerna förefinnes, och vi be- trakta det såsom ett billigt önskningsmål, att embetsmännen så litet som möjligt dragas ifrån sina tjensters skötande för att egna sig åt hvarjehanda andra lönande sys- selsättningar; men vi fasthålla bestämdt, att icke dessa reformer må förvridas ur deras naturliga sammanhang, och vi tro särskildt, att det sista önskningsmålet lättare skall uppnås, om landets embets- och tjänstemän äro tillräckligt lönta af sitt innehafvande embete, än om de, såsom fallet ofta nu är, nästan tvingas att se sig om efter biför- tjenster, för att kunna uppehålla sig. Vi kunna icke gerna föreställa oss, att Björn- sonska och Jaabekska läror om det onyttiga och folkfientliga i allt hvad embetsmanna- stånd heter skulle hafva så särdeles många anhängare i vårt land. Vårt folk är både för besinningsfullt och för politiskt klökt, att dylika genialiska tokerier kunna hoppas vinna någon stor krets af beundrare. Men då man från åtskilliga håll fortfarande hör

det tanklösa pratet om embetsmännens öfverflöd på timligt godt och vill göra den af många erkända nödvändiga förbättringen af deras lönevilkor beroende på ett hastigt genomförande af embetsverkens reorganisation, så kan det vara skäl att påpeka det orimliga i ett dylikt resonnement och att tillika erinra om, att det så ifrigt fordrade indragandet af en mängd tjänster väl ej kan göras i en handvändning, helst då en växande befolkning efter sakens natur kräver flere och ej färre personer på de olika förvaltningsområdena än förr.

Hvad nu särskildt angår det i och för sig rättmätiga i en förbättring af embets- och tjänstemännens löner, vare sig som förhöjning af den ordinarie lönen, eller som ett tillfälligt dyrtidstillägg, så lär det väl svårligen kunna bestridas, att en dylik förbättring är af det mest trängande behov påkalladt. Alla lifsförnödenheter, allt som oundgängligen behöfves för äfven de måttligaste anspråk, har man sett uppjagas till en sådan stegring i pris, att det mest orimliga missförhållande inträdt mellan embetsmannens tillgångar och hans dagliga behov. Och detta gäller ingalunda endast i Stockholm eller i de större städerna, utan öfver allt der det sjunkande penningvärdet visat sitt inflytande har samma missförhållande uppstått, och vi känna småstäder der både lifsförnödenheterna äro lika dyra som i huvudstaden, och der skatterna till kommunen äro ännu större. Otaliga äro de embets- och tjänstemän som, äfven med de allra största inskränkningar, omöjligen kunna få sina inkomster att räcka till, och som i »de goda årens» resultat hafva allt skäl att se något helt annat än anledning till belåtenhet. De försakelser som blifva nödvändiga äro ofta af den mest pinsamma natur, och mången som förr hade sin goda, om ock ej rikliga, bergning ser nu sig och sin familj bragt till den öfver allt annat sorgliga lotten att räknas bland *pauvres honteux*, med utsigt att genom skuldsättning råka i allt djupare och svårare bekymmer. Må man ej härvid framhålla såsom ett hinder för ökade löner åt embetsmännen »de skattdragandes betryck»? Skatterna äro i allmänhet i vårt land — om äfven ojemnt fördelade — ingalunda tryckande för den som förmår begagna sig af de ökade tillfällena till förvärf och kapitalsamling, men om någon kan kallas vara tryckt af skatter,

så är det just embetsmannen, som ända till öret får sin inkomst beräknad och der efter äfven får bära sin andel såsom skattdragare. För affärsmannen, yrkesidkaren eller jordbrukaren låter det sig deremot aldrig göra att ställa skattebidraget i fullständig proportion till den verkliga inkomsten, och hvad angår den s. k. *arbetaren*, mot hvilken man så gerna vill visa sig ömsint när det gäller statsutgifter, och hvars pung man så ängsligt vill skona, så äro både hans skatter i allmänhet obetydliga och hans inkomster i närvarande tid rikligare än någonsin förut.

Vi hafva med det ofvan sagda velat påpeka den tvingande nödvändigheten af en sådan förbättring i embetsmännens lönevilkor som af regeringen synes vara åsyftad. Ingalunda vilja vi dermed hafva förnekadt, att i många embetsverk finnas sinecurer, som gerna kunde upphävas, eller att många embets- och tjänstemän åtnjuta inkomster, allt för rikliga i förhållande till det besvär och den möda som deras tjänst pålägger dem. Men regeringen kan också ingalunda beskyllas för liknöjdhet i detta hänseende, och för oss synes hon på ett tillfredsställande sätt lägga i dagen sin afsigt att vidtaga ändringar i de öfverklagade förhållandena. Må man blott ej begära, att omständigheter som djupt ingripa i hela förvaltningsmaskineriet skola kunna genom ett penndrag förändras; må man visa sig kunna ega något tålmod — och vi äro öfvertygade att många öfverklagade missförhållanden småningom skola blifva rättade och afhulplna. Än viktigare för tillfället är att rädda flertalet af landets embets- och tjänstemän från att till följd af de dyra tiderna sjunka ned i armod, och af denna anledning kunna vi ej annat än skänka vårt varmaste intresse åt regeringens nyss tagna steg till löneförbättring och tillönska det all möjlig framgång. Landet i sin helhet kan ej annat än vinna på att skriande orättvisor upphävas, och för upprätthållande af vår embetsmannakårs gamla anseende för redbarhet och obesticklighet torde det väl ej heller vara alldeles likgiltigt, om staten tillräckligt och värdigt aflönar sina tjänstemän eller icke.»

I ett bref till *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, från dess utgifvare, som är ledamot af den nu samlade statsrevisionen, skildras några af revisorernas besök

i Karlskrona, hvilket synes på dem hafva gjort det bästa intryck i hvad beträffar de anordningar som senast blifvit vidtagna för denna vigtiga örlogshamns försvar. Man torde deraf kunna sluta till gynnsamma

omdömen i revisionsberättelsen och en minskad obenägenhet hos riksdagen att bevilja de ytterligare anslag som kunna fordras i dessa befästningsarbetens fullbordan.

Strödda underrättelser.

Gm aklimatisering. (Slut.) Det är intet tvifvel att samma lag äfven gäller för husdjuren, nemligen att de lättare öfverflyttas till ett kallare klimat än till ett varmare, och att de flesta husdjur genom människan kommit till nya delar af jorden; men man har inga bevis med hvilka man kan styrka att våra husdjur ursprungligen haft sina hem i betydligt varmare nejder. De äldsta europeiska inbyggarna från stenåldern, hvilka till en del ännu voro samtida med den utdöda grottbjörnen och mammuten, hade redan några få husdjur, hunden, svinet och nötboskapen, hvilka voro inhemska i landet, och hvilkas vilda racer ännu äro för handen i fossila lemnningar. Först senare synas de öfriga husdjuren, hästen, fåret och geten, hafva blifvit införda, företrädesvis från mellersta Asien. Under människans skyddande hand hafva nu dessa djur blifvit så vidt inhemska att de här existera, men detta kan endast ske i förening med människan och genom hennes hjälp. Endast sådana trakter hvilka äro öfverensstämmande med det ursprungliga klimatet medgifva somliga husdjurslägtens invandring oberoende af människan; så hafva till exempel både hästen och horuboskapen blifvit inhemska på de sydamerikanska Pampas. Naturligtvis medför aklimatiseringen förändringar hos det aklimatiserade djuret, så väl i det yttre som i dess lefnadsvanor, och dessa förändringar inträda endast efter hand. Den nubiska gåsen kläcker i sitt hemland vid nyåret. Öfverflyttad till Europa väljer hon först samma tid, men framflyttar sedan oupphörligt denna förrättning, så att den slutligen inträffar samtidigt med de inhemska gässens. På samma sätt gör den nyholländska svarta svanen, så att denna fogels liggtid framryckes från antipodernas vår sex månader till européernas. Med människan och hennes husdjur följa och aklimatisera sig en mängd andra djursläkten, hvilka hufvudsakligen

existera på den menskliga ekonomiens bekostnad, såsom rottor och möss, sparfvar och kråkor samt alla de parasiter som lefva på henne sjelf och på hennes husdjur. På det hela äro emellertid de eröfringar som människan gjort på djurverldens område jembförelsevis ganska ringa, då vi i Europa äga endast omkring 50 arter husdjur, af hvilka fyra härstamma från andra verldsdelar, under det att alla de öfriga tillhöra Medelhafsområdet, nemligen om detta utsträckes så långt mot norr och öster att det omfattar Centralasiens högslätter.

Inom plantverlden äro resultaten af aklimatiseringen vida mer betydande än inom djurverlden. Om också ett stort antal af våra nyttiga växter härstamma från samma område som skänkt oss våra husdjur, så hafva vi dock i potatisen, tobaken, kaffet, bomullen och så många andra växter, hvilka blifvit införda öfver allt på jorden, en räcka af bevis derpå att på detta fält ännu stora eröfringar stå att vinna, på samma gång som kretsen af nyttiga arter icke på långt när är så begränsad som i fråga om djuren, af hvilka det största antalet är fientligt och skadligt för den menskliga ekonomien.

I nyare tider hafva nästan i alla länder uppstått aklimatiseringssällskap och föreningar, som undersöka saken teoretiskt och befordra den genom praktiska försök, hvarföre de också satt sig i nära förbindelse med botaniska och zoologiska trögårdar, mönsterlandtbruk och agronomiska anstalter. Oaktadt dessa föreningars bemödanden får man likväl icke, särskildt hvad djuren angår, göra sig allt för stora förhoppningar, då å ena sidan antalet af de arter som i andra länder begagnas såsom husdjur är ganska inskränkt, å andra sidan våra husdjur äro lika mycket öfverlägsna andra länders som våra kulturväxter stå framför deras. Tillika hafva med dessa bemödanden äfven många öfverdrifter gjort sig gällande. När man till exempel föreslår införandet i

Europa af strutsen, kamelen, kasuaren och lamadjuret, så frågas hvilken nytta man deraf skulle kunna göra sig, äfven om acklimatiseringsförsöken lyckades. Likväl kan man hoppas att de öfver hela Europa, och till och med Nordamerika, utbredda och sorgfälligt fullföljda arbetena i denna riktning med tiden skola bära goda frukter och tillföra det näringsbehöfvande Europa åtskilliga nya nyttiga djur och växter, som skola förhöja det allmänna väståndet och göra lifvet behagligare. Äfven de öfver hufvud negativa resultaten af dessa försök kunna hafva ett stort värde, genom att sprida ljus öfver de ännu dunkla lagar som herska öfver det organiska lifvets utbredning på jorden, och således lära oss att undvika många misstag samt bespara oss många utgifter, då det blir fråga om införandet af nya, verkligen nyttiga arter.

Den naturliga kroppsvärmen och dess motståndskraft mot yttre köld.

Mr Draper i Newyork har anställt noggranna undersökningar öfver detta ämne och uppställt resultaten i tabellariska öfversigter. Då han mätte kroppsvärmen omedelbart före och efter ett bad, fann han att en timmes uppehåll i vatten af 74° Fahrenheit (22,5° Celsius) nedsatte temperaturen i munhålan 2, i armhålorna 4, och vid tinningarna omkring 2 grader; andhemningens hastighet befans i det ena fallet minskad med 2, i det andra med 4 anddrag, och pulsslagen minskade i det förre med 20, i det senare med 32 slag i minuten. Det är således ögonskenligt att ett längre köldinflytande af det nyss nämnda gradtalet mindre verkar derhän att nedsätta kroppstemperaturen och minska andhemningshastigheten än att göra pulsarnes gång långsammare. En följd af denna verkan, som närmast rörer hjertat, består i den minskade tillförseln af syre till blodsystemet, och då pulsslagens hastighet minskas med nära en tredjedel, så aftager äfven i samma förhållande den syremängd som i förening med blodet inkommer i kroppen. Detta förhållande började inom kort att göra sig gällande på nerfcentrerna såsom en tryckande sömnsjuka, så att den experimenterande i båda fallen kort efter uppstigandet ur badet föll i ett nästan medvetslöst tillstånd, oaktadt behovet ett hålla

sig vaken för att återvinna den normala andhemningen och pulsgången.

Växtverldens jettar. Det är icke länge sedan man i Europa erhö! kunskap om de kaliforniska jetteträden, *Wellingtonia gigantea*, och man trodde sig hafva funnit det högsta som jordens flora har att uppvisa, men Nya Hollands *eucalypter*, tillhörande den naturliga familjen Myrtaceæ, öfverträffa dem vida. Man kallar denna ofantliga myrten i dagligt tal det ny-holländska gummiträdet. I Europa trives det naturligtvis endast i växthus, men om man under sommaren utsätter det på kall jord, skjuter det upp med en förvånande hastighet. Den art som i Europa är mest känd heter *Eucalyptus globulus*, men det är en annan som uppnår en ännu större höjd; man har funnit exemplar deraf som mäta 500 fot, och det är ej osannolikt att ännu högre kunna finnas i det inre af öarne. Det heter *Eucalyptus amygdalina*, så kalladt för bladens likhet med mandelbuskens. Man berättar om en sådan stam, som är ihålig, hvori tre ryttare på en gång kunna rida in och vända i bredd. *Eucalyptusträdet* lemnar ett virke, som i godhet vida öfverträffar det bästa ekvirke. Det af *Eucalyptus sideroxydon* är nästan så hårdt som jern, hvaraf namnet kommer. I synnerhet äro dessa träslag utmärkta till skeppsbyggnad; de öfverträffa i detta afseende det berömda ostindiska teakträdet, *Tectonia grandis*, och de rika nyholländska *eucalyptusskogarne* hafva derföre ett oberäkneligt värde.

Astromiskt. Den ryska regeringen kommer enligt den astronomiska tidskriften Sirius att utskicka 22 expeditioner till alla delar af verlden för att observera den Venus' passage genom solskifvan som inträffar den 8 december 1874.

Innehåll:

	Sid.
Den absoluta radikalismens program . . .	609
En ny karakteristik af Napoleon III. III.	614
Blick på pressen	621
Strödda underrättelser:	
Om acklimatisering, m. m.	623